

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เศรษฐกิจครัวเรือนเป็นหน่วยที่ก่อให้เกิดผลผลิตในเชิงเศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประเทศชาติ สังคม ชุมชนและครอบครัว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานในครัวเรือนมากที่สุด ทั้งในอดีตและปัจจุบันคือสตรีแม่บ้านในชนบท นิธิ เอียวศรีวงศ์ (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, ม.ป.ป, หน้า 8) กล่าวว่าโครงสร้างสังคมไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้จัดแบ่งหน้าที่ให้ผู้หญิงและผู้ชายเอาไว้อย่างแน่นอน ผู้หญิงมีหน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ ต้องรับผิดชอบด้านชีวิตความเป็นอยู่ และความอยู่รอดของตนเองและทุกคนในครอบครัว วันทนีย์ วาสิกะสิน (2526, หน้า 66) อธิบายว่าสังคมคาดหวังสตรีให้มี หน้าที่เกี่ยวกับการเป็นแม่บ้าน เลี้ยงดูลูก ดูแลกิจการในบ้านปรนนิบัติสามี ผู้หญิงต้องอดทนถึงแม้ว่าจะต้องทำงานนอกบ้านด้วย สังคมคาดหวังให้ ผู้หญิงแบกรับภาระหลายอย่าง โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

จากการประเมินโครงสร้างการใช้แรงงานตามกระบวนการผลิตของชาวชนบทเป็นหลัก กล่าวคือ ในลักษณะรวมของชาวชนบท สตรีชนบทนับได้ว่าเป็นผู้มีบทบาท และแบกรับภาระกิจการใช้แรงงานอย่างมาก กาญจนา แก้วเทพ (2535, หน้า 181) กล่าวว่า สังคมไทยโดยพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรมีการใช้เทคโนโลยีผ่อนแรงแต่เพียงเล็กน้อยในการผลิต หากแต่ได้อาศัยแรงงานคนเป็นหลัก ดังนั้นหญิงไทยในชนบทจึงทำงานในไร่นาเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมาโดยตลอดนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (แม้ว่าในรายละเอียด อาจจะมีการแบ่งสัดส่วนแตกต่างกันบ้าง เช่น ผู้ชายจะใช้เวลามากกว่าในงานที่หนัก เช่น ไถ คราด ส่วนผู้หญิงจะทำงานในส่วนที่เบากว่า เช่น ปักดำ เก็บเกี่ยว แต่การแบ่งงานดังกล่าวก็ไม่ได้เด็ดขาดตายตัวและมีลักษณะร่วมแรงกันทำงานมากกว่า) ยศ สันตสมบัติ (2535, หน้า 200) กล่าวว่า ผู้หญิงในชุมชนชนบทภาคเหนือ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของครอบครัว และชุมชน ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตสำคัญทางด้านการเกษตรที่ติดเทียมกับชาย ผู้หญิงมีบทบาทในการประกอบกิจการค้าเป็นผู้ควบคุมรายรับรายจ่ายของครอบครัว และยังเป็นแกนกลางของระบบครอบครัว และเครือญาติ ทำให้ได้รับการ

ปกป้องจากครอบครัว และเครือข่ายแสดงให้เห็นว่า ชีวิตของผู้หญิงต้องผูกพันอยู่กับครอบครัว มาก อย่างที่อาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นศูนย์กลางของชีวิตลูกผู้หญิง เพราะบทบาทและการ รับผิดชอบของผู้หญิงจำกัดอยู่ภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่ค่านิยมจุดหมายปลายทาง ของผู้หญิงก็เป็นความสุขในชีวิตครอบครัว และความภาคภูมิใจที่มีชีวิตครอบครัวที่ดี สุพัตรา สุภาพ (2525, หน้า 81) กล่าวว่าหญิงมีสามีจะต้องเชื่อฟัง ยกย่อง ปราบนิบัติ เอาใจใส่เป็นที่พึ่ง ทางใจ เป็นคู่คิดเมื่อสามีต้องการ อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน หน้าที่ของภรรยา สุนทรภู่ได้เขียนไว้ใน สุภาสิตสอนหญิงว่า คนในสมัยก่อนยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างจริงจัง การปฏิบัติต่อ ชายและหญิงจึงแตกต่างกัน โดยชายมีโอกาสได้เล่าเรียนสูง ๆ ทำงานนอกบ้าน เที่ยวเตร่ได้ ฯลฯ ในขณะที่หญิงต้องอยู่กับบ้านไม่ต้องเล่าเรียนมาก เพราะถ้าแต่งงานไปสามีก็จะเลี้ยงดูเอง ฉะนั้นหน้าที่ของหญิงคือการหัดเรียนรู้และเก่งในงานบ้าน เพื่อจะได้เป็น ภรรยาที่ดี จึงจำเป็นต้อง เก่งในด้านการจัดบ้านเรือนและการครัว

ครอบครัวไทยให้ความสำคัญกับความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใน ระดับครอบครัว แม้ว่าจะมีการแบ่งงานกันทำระหว่างสามีและภรรยา แต่จะไม่มีกรกำหนด ตายตัว และสตรีก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในแรงงานเชิงเศรษฐกิจของครอบครัว นอกจากนี้ สตรี ยังมีส่วนในการตัดสินใจสำหรับกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในครอบครัวด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า ใน ครอบครัวไทยนั้น ถึงแม้ฝ่ายชายจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแต่ก็ได้มอบให้ฝ่ายหญิงเป็น ผู้ดูแลการเงินของครอบครัวเสมอมา ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2534, หน้า 200) กล่าวว่าการที่ ผู้หญิงชนบทมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งผู้ผลิตและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการ ควบคุมการผลิต ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมทัดเทียมกับผู้ชายนอกจากนั้น ผู้หญิงยังได้ รับการปกป้องจากครอบครัว และเครือข่าย ในขณะที่ผู้ชายเป็นคนนอกที่เข้ามาอยู่ใหม่ และ ย่อมมีอาจสร้างสมัครพรรคพวก และอำนาจต่อรองภายในกลุ่มเครือข่ายได้ภายในระยะเวลา อันสั้น

ยศ สันตสมบัติ (2540, หน้า 124) กล่าวว่าในสังคมทุกแห่งหนทั่วโลก ผู้หญิงมีส่วนร่วม ในการผลิตเป็นอย่างมาก ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตที่มีความสำคัญ และมีอำนาจค่อนข้างมากดู เหมือนว่าอำนาจทางเศรษฐกิจ และความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็น เหตุเป็นผลกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือในสังคมที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิต และการกระจาย

ทรัพยากรมาก การเอาวัดเอาเปรียบ และความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีน้อย แต่ในทางกลับกัน ในสังคมที่มีผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตน้อย หรือมีส่วนร่วมในการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่ไม่มีส่วนร่วมในด้านการตัดสินใจในการควบคุมการผลิตและการกระจายทรัพยากร การเอาวัดเอาเปรียบและความเหลื่อมล้ำทางเพศจะมีมากกว่าที่ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ทั้งในแง่ของการสืบพันธุ์ (Reproduction) และในกิจกรรมการผลิต (Productive activities) อื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจทำให้ผู้หญิงเป็นเพศที่สังคมต้องเข้าควบคุม ครอบงำและบงการในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกีดกันผู้หญิงออกจากวิธีการผลิตหรือการแบ่งแยกกีดกันผู้หญิงในรูปของพิธีกรรมทางศาสนา องค์ประกอบหลายอย่างเป็นตัวกำหนดบทบาทและสถานภาพของสตรี โดยเฉพาะแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมในอดีตซึ่งบุรุษได้ยึดถือสืบมาเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี มีผลสะท้อนต่อการกำหนดบทบาทของสตรีในปัจจุบันเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่กำหนดบทบาทของสตรีคือบุรุษเพศซึ่งมีอำนาจในการปกครองการเป็นผู้นำสังคม และครอบครัว สตรีจะต้องตกอยู่ในสถานภาพที่เป็นรองบุรุษตลอดมา ดังที่ ยศ สันตสมบัติ (2540, หน้า 80) อธิบายการแบ่งแยกงานตามเพศระหว่างชายกับหญิง มักอิงอยู่กับลักษณะพื้นฐานทางธรรมชาติเป็นหลัก เช่น การอธิบายว่า ผู้ชายมีสรีระร่างกายแข็งแรงล้ำลึกกว่าจึงเหมาะกับการล่าสัตว์ และงานอื่น ๆ ซึ่งต้องใช้พลังกำลังมาก ในขณะที่ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอจึงไม่สามารถทำงานหรือแบกรับภารกิจบางอย่างได้เหมือนผู้ชาย นอกจากนั้นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ได้รับการหยิบยกมากล่าวอ้างอยู่เสมอก็คือ การที่ผู้หญิงต้องตั้งครรภ์และเลี้ยงดูลูกเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ทำให้เป็นการไม่สะดวกหากจะให้ผู้หญิงทำหน้าที่ล่าสัตว์ซึ่งเป็นงานที่มีความเสี่ยงสูงและจำต้องเดินทางไกลจากลูก ๆ ไปเป็นเวลานาน ๆ

ข้ออธิบายการแบ่งงานทางเพศในอีกแง่มุมหนึ่งคือ เป็นการอธิบายความพยายามของสังคมของผู้ชายในการควบคุมผู้หญิงซึ่งเป็นแรงงานสำคัญทั้งในแง่ของกิจกรรมการผลิต (Production) เช่น การเก็บหาอาหาร การทำงานในไร่นา เป็นต้น และในแง่ของการเจริญพันธุ์ (Reproduction) สังคมมนุษย์แทบทุกแห่งหนทั่วโลก มักควบคุมร่างกาย และพฤติกรรมของผู้หญิงโดยผ่านระบบครอบครัวเครือญาติ และการแต่งงาน มีการสร้างอุดมการณ์อำนาจในรูปของเทพนิยาย ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีกรรมเลื่อนสภาพจากเด็กเป็นผู้ใหญ่ซึ่งมักทำแต่เฉพาะเด็กผู้ชาย นอกจากนั้นยังมีการพัฒนาความเชื่อบางอย่าง เช่น ความเชื่อที่ว่าผู้หญิงเป็นเพศสกปรกเป็นตัวสร้างมลภาวะและอันตรายให้กับสังคม พิธีกรรม และความเชื่อเหล่านี้ถูกสร้าง

ขึ้นเพื่อควบคุมและแบ่งแยกผู้หญิงออกจากศูนย์กลางอำนาจเพื่อควบคุมแรงงานการผลิต และการกระจายทรัพยากรของชาติ

ปัญหาด้านค่านิยมและวัฒนธรรม การที่สังคมไทยในอดีตให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงในฐานะศูนย์กลางของครอบครัว เครือญาติ และชุมชน แต่ค่านิยมทางศาสนาพุทธนิกายเถรวาทถือว่าผู้หญิงมีโอกาสบรรลุธรรมอันสูงสุดไม่เท่าชายทำให้ผู้หญิงต้องขวนขวายในเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัวลูกสาวจะถูกกำหนดให้ช่วยพ่อแม่ทำงานตั้งแต่ยังเล็ก ในขณะที่ลูกชายไม่ต้องรับผิดชอบ ภาระความรับผิดชอบของลูกสาวต่อพ่อแม่จะต่อเนื่องไปจนถึงยามพ่อแม่แก่เฒ่า ลูกชายที่ได้บวชให้พ่อแม่ก็ถือว่าได้ทดแทนบุญคุณพ่อแม่แล้ว การดูแลพ่อแม่ญาติพี่น้องเป็นหน้าที่ของลูกสาวเป็นการแสดงความกตัญญู เมื่อผู้หญิงแต่งงานและมีลูกก็จะเลี้ยงลูกสาวและลูกชายต่างกันตามค่านิยมที่ตกทอดกันมา ความเชื่อแต่โบราณเกรงว่าลูกสาวจะประพฤติดัวเหลวไหลในเชิงชู้สาวทำให้เป็นที่ติฉินนินทา ดังที่ว่ามีลูกสาวเหมือนมีตัวมอญหน้าบ้านจึงต้องควบคุมอย่างใกล้ชิดและมอบหมายงานบ้านให้ทำมาก ๆ ส่วนลูกชายถึงจะประพฤติดัวเหลวไหลในเรื่องเพศไม่ถือว่าเสื่อมเสีย เพราะผู้ชายเป็นข้าวเปลือกตกไปที่ใดก็งอกที่นั่น ค่านิยมไทยจึงกำหนดพฤติกรรมและบทบาททางเพศของหญิงชายในสังคมด้วย ลูกสาวถูกคาดหวังว่าจะเป็นหลักที่พึ่งพิงทางด้านเศรษฐกิจสำหรับครอบครัวพ่อแม่ ลูกชายถูกคาดหวังว่าจะเป็นผู้นำเอาเกียรติยศและอำนาจมาสู่ครอบครัว และปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมในชนบทลูกสาวลูกชายที่ไปขายแรงงานในเมืองจะถูกคาดหวังต่างกันลูกชายอาจส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่หรือไม่ส่งก็ได้ แต่ลูกสาวจะต้องส่งมา ไม่ว่าลูกสาวจะไปทำงานรับใช้ตามบ้าน ทำงานโรงงานหรือขายบริการทางเพศก็ต้องช่วยเหลือพ่อแม่ในเชิงเศรษฐกิจอาจช่วยส่งเสียน้องที่ยังเรียนไม่จบ ช่วยไถ่ถอนที่นา ช่วยซ่อมแซมบ้านหรือซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกให้พ่อแม่สิ่งเหล่านี้มีน้ำหนักเท่ากับการบวชให้พ่อแม่ของลูกชาย (เจือจันทร์ จงสถิตอยู่ และคณะ, ม.ป.ป., หน้า 4)

ความเชื่อบางประการในชุมชนและสังคมส่งผลต่อบทบาทของสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน เช่น กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (ม.ป.ป., หน้า 11-25) ได้สรุปความเชื่อที่เป็นสาเหตุของการแบ่งงานตามเพศไว้ดังนี้คือ ความเชื่อเรื่องชายเป็นผู้หาเลี้ยง ความเชื่อเรื่องผ้าหอบเมียคอน ความเชื่อเรื่องการเมืองเป็นเรื่องสกปรกสำหรับผู้หญิง ความเชื่อเรื่องผู้หญิงเป็น

ผู้อยู่ ผู้ชายเป็นผู้ไป ความเชื่อเรื่องผู้หญิงเป็นข้างเท้าหลัง ผู้ชายเป็นข้างเท้าหน้า และความเชื่อเรื่อง ผู้หญิงไม่ถนัดทางเทคโนโลยี ความเชื่อเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้หญิงถูกเอารัดเอาเปรียบเมื่อออกมาทำงานในสังคม เพราะสังคมมองว่างานที่ผู้หญิงทำเป็นเพียงงานเสริม จึงได้ค่าแรงถูก เพราะคิดว่า ผู้หญิงไม่มีทักษะที่จะทำงานนอกบ้าน

ปัจจัยเฉพาะอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อบทบาททางด้านเศรษฐกิจของสตรีไทยคือความเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมเข้าไปในชนบท ทำให้เกิดเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ โดยให้กลไกทางการตลาดเป็นตัวควบคุม ยศ สันตสมบัติ (2534, หน้า 12) การเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตภายในชุมชน อันเนื่องมาจากพลังการแทรกแซงทางเศรษฐกิจและการรุกของกลไกตลาด การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การผลิตภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมขององค์การรัฐ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นในขณะที่ความสามารถทางการผลิตยังคงอยู่ในระดับเดิม ความแตกต่างทางชนชั้นมีมากขึ้น ชาวนารายย่อยเริ่มสูญเสียที่ดินทำกินและกลายมาเป็นชาวนารับจ้างเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการแพร่ระบาดของอุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัยโดยผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่และสื่อสำคัญคือโทรทัศน์ ได้ก่อให้เกิดภาวะการขาดความสมดุลระหว่างความต้องการปัจจัยเพื่อบริโภคกับความสามารถในการตอบสนองความต้องการนั้นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเริ่มแตกสลาย ภาวะการฟุ้งเฟ้อภายนอกมากขึ้น การเปลี่ยนเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตยังส่งผลกระทบต่อการแบ่งงานตามเพศ ทำให้ผู้หญิงถูกผลักออกจากการผลิตในภาคเกษตรให้กลายเป็นแรงงานเสริม

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าบทบาทของผู้หญิงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคต่าง ๆ จะแปรเปลี่ยนไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องก็คือ ผู้หญิงยังคงต้องมียุทธศาสตร์ความรับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่และด้านเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็บทบาทที่ต้องเข้าไปหาอาหารในสังคมเกษตร หรือผู้หญิงตามโรงงานที่ต้องส่งเงินกลับบ้าน ที่ผลจากการศึกษาแสดงว่ามีจำนวนมากกว่าชาย แต่ทว่าความรับผิดชอบดังกล่าว ไม่ได้สร้างความเป็นธรรมให้ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้นเท่าใดนัก กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (ม.ป.ป, หน้า 32)

จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนบทของสังคมปัจจุบัน เจื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนและส่งเสริมการทำงานพัฒนาสตรีของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนบท
2. เพื่อศึกษาเจื่อนไข และปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบข้อมูลของบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนบทปัจจุบัน
2. ทำให้ทราบถึงเจื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจครัวเรือนในปัจจุบัน
3. สามารถนำข้อมูลหรือผลของการวิจัยไปเป็นแนวทางในการวางแผนประกอบการพิจารณาในการทำงานพัฒนาสตรีของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำตามหน้าที่ ตำแหน่ง และสถานภาพทางสังคมนั้น ๆ คาดหวังไว้ซึ่งบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมาตรงตามหน้าที่หรือไม่ก็ตาม ก็จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์และปัจจัยหลายอย่างมาประกอบกัน

สตรี หมายถึง สตรีที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนในชุมชน ทั้งที่แต่งงาน และที่ยังไม่แต่งงาน

เศรษฐกิจครัวเรือน หมายถึง กิจกรรมที่ทำเพื่อก่อให้เกิดรายได้ หรือ เกิดผลผลิต อาจเป็นกิจกรรมที่ทำภายในครอบครัว ได้แก่ การทำนา การทำสวน การปลูกผักสวนครัว การ

เลี้ยงสัตว์และจับสัตว์น้ำ การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ การดูแลลูกและอบรมสั่งสอน การทำอาหารและการถนอมอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การซักผ้า รีดผ้า การล้างถ้วยล้างชาม การหั่นผัก ตักน้ำ หาฟืน สีส้ม เป็นต้น หรือนอกครอบครัว ได้แก่ การค้าขาย และการรับจ้างต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานของคนในครัวเรือน

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้ดำเนินการวิจัยได้จำกัดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหมู่บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 4 ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เหตุผลในการเลือกพื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ คือ

1.1 เป็นหมู่บ้านชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรมและโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ โดยที่มีการประกอบอาชีพหลายอย่างช่วยเหลือกันทั้งหญิงและชายจนสามารถทำให้ดำรงชีวิตอยู่ได้

1.2 สตรีในชุมชนมีบทบาทมากในด้านเศรษฐกิจครัวเรือนและในการช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัว

1.3 ชุมชนตั้งอยู่อย่างถาวรมาเป็นเวลานานยิ่งทำให้มีวัฒนธรรมหรือความเจริญจากภายนอกได้เข้าไปในชุมชนแต่ชุมชนยังสามารถดำรงความเป็นชุมชนอยู่ได้

1.4 เป็นหมู่บ้านที่มีการคมนาคมที่สะดวกและปลอดภัยในทุกด้านตลอดจนสามารถหาข้อมูลต่าง ๆ ได้ตามจุดประสงค์ของการวิจัย

2. แหล่งข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของสตรีเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือน จึงเห็นว่าควรจะหาบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและเป็น (Key informants) ได้ ดังนี้

2.1 สตรีที่มีบทบาทในด้านเศรษฐกิจครัวเรือนในด้านการทำมาหากิน โดยได้ศึกษาเป็นรายกรณี 10 กรณี ได้แก่

- สตรีที่แต่งงานแล้ว ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและการรับจ้างทั่วไป

3 กรณี

- สตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและการรับจ้างทั่วไป

2 กรณี

- สตรีที่แต่งงานแล้ว ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม 3 กรณี

- สตรีที่ยังไม่แต่งงาน ประกอบอาชีพค้าขายหรือรับจ้างทั่วไปเป็นหลักและประกอบอาชีพในภาคเกษตรเป็นอาชีพเสริม 2 กรณี

2.2 บุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรี เช่น พ่อบ้าน ลูก คนชรา เป็นต้น

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการศึกษาไว้ดังนี้

3.1 บริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้องของกับสตรีในชุมชน ได้แก่

- ลักษณะทางกายภาพ
- ประวัติความเป็นมา
- การประกอบอาชีพ
- การปกครอง
- การศึกษาของชุมชน
- การติดต่อสื่อสารในชุมชนและนอกชุมชน
- องค์กร / กลุ่มในชุมชน
- วัฒนธรรม ประเพณี เป็นต้น

3.2 บทบาทเกี่ยวกับเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรีในที่นี้ ศึกษา 3 ด้าน ได้แก่

1. บทบาททางด้านงานบ้าน ได้แก่ การทำอาหาร การถนอมอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การซักผ้า รีดผ้า การล้างถ้วยล้างชาม การหาน้ำ ตักน้ำ หาผืน สีส้าว รวมทั้งการดูแลอบรมสั่งสอนลูก เป็นต้น

2. บทบาททางด้านงานเกษตร ได้แก่ การทำนา การทำสวน การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์และจับสัตว์น้ำ การเก็บหาอาหารตามธรรมชาติ เป็นต้น

3. บทบาทในการหารายได้นอกบ้าน ได้แก่ การรับจ้าง การค้าขาย การทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ทำงานเอกชน เป็นต้น

3.3 เงื่อนไขและปัจจัยที่มีผลต่อบทบาททางด้านเศรษฐกิจในครัวเรือนของสตรี ได้แก่

- ด้านวัฒนธรรม
- ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- ด้านช่องทางการประกอบอาชีพ